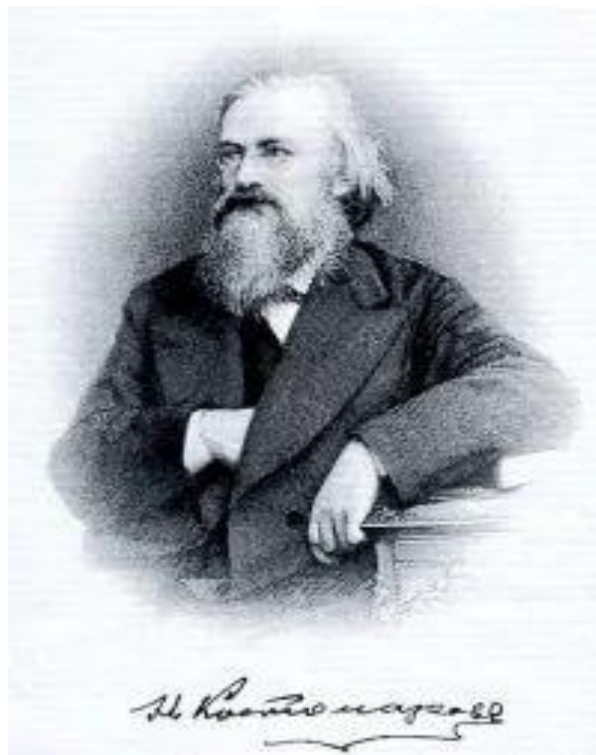

Микола Костомаров - видатний історик та науковець

(16 травня 1817 - 19 квітня 1885)

(бібліографічний огляд літератури до 200-річчя від дня народження
українського та російського історика, письменника,
громадсько-політичного та культурного діяча)

**«Щира любов історика до своєї Батьківщини
може виявлятися тільки в строгій повазі до правди»
М. І. Костомаров**

Проблема відродження історичної пам'яті, української мови, літератури вимагають аналізу теоретичного і практичного змісту наукової спадщини знаних українських вчених доби становлення українського національного руху ХІХ ст. Вони є свідченням творення національно-культурного образу українців як народу з власною історією розвитку. Серед них і постать М. І. Костомарова – одного із найвидатніших представників української та російської історичної науки 40-х – 80-х рр. ХІХ ст. Талановита людина, видатний вчений, професор, романтик, політичний діяч, один із засновників Кирило-Мефодіївського братства – Микола Івановича Костомаров – відіграв значну роль у вивченні українського суспільства, культурного надбання українського народу, його історичного минулого. Основні історичні дослідження М. Костомарова присвячені вивченню історії українських земель 16–18 ст., зокрема, монографії «Богдан Хмельницький» (1857), «Руїна» (1879-1880), «Мазепа» (1882), «Мазепинці» (1884), «Останні роки Речі Посполитої» та розвідки «Гетьманство Виговського», «Гетьманство Юрія Хмельницького», «Павло Полуботок», «Богдан Хмельницький данник Оттаманської Порти» та ін. Характерною особливістю всіх цих праць є те, що вони базуються на документальних матеріалах.

М. І. Костомаров вперше в вітчизняній історіографії обґрунтував і став широко використовувати в своїх працях такі важливі історичні джерела як пісні, перекази, легенди. Так, зокрема в дослідженні М. І. Костомаровим пісенного спадку українського народу, на думку М. С. Грушевського, було показано ключ до народних мас для провідників боротьби з поневоленням в Україні.

Вклад М.І. Костомарова в історичну науку був величезний. Його наукова заслуга полягає в тому, що він яскравою постановкою різних проблем збуджував роботу дослідницької думки незалежно від того, чи вона спрямовувалась на подальший розвиток висловлених ним положень чи на їх критику і спростування.

Особлива сторінка в житті Костомарова – його публіцистична та полемічна діяльність. За участю М. Костомарова були створені журнали «Киевская старина» та «Вестник Европы», де кожного року публікувалися його праці з історії України. Так, 1869–1870 рр. у «Вестнику Европы» побачила світ фундаментальна монографія М. Костомарова «Останні роки Речі Посполитої», що була удостоєна премії С.-Петербурзької академії наук.

Костомаров був ініціатором створення популярної літератури для самоосвіти народу, порушував питання народної освіти рідною мовою та педагогічні проблеми, став одним із засновників недільних шкіл. Неабиякими є його заслуги у збиранні народної творчості, у вивченні українських звичаїв і побуту, в розвитку теоретичних засад народжуваної тоді фольклористики.

М. Костомаров – представник української школи письменників-романтиків. *«Любовь к малорусскому слову более и более увлекала меня, - згадував Костомаров, - мне было досадно, что такой прекрасный язык, остается без всякой литературной обработки и, сверх того, подвергается совершенно незаслуженному презрению».* З другої половини 1830-х років він

почав писати українською, під псевдонімами Ієремія Галка, Іван Богучаров, і в 1839–1841 роках видав в світ дві драми і кілька збірників поезій, оригінальних и перекладних. Його літературні твори відображають події часів Київської держави, Хмельниччини та Гетьманщини (поезії «Співець Митуса», «Ластівка», «Дід пасічник»; історичних драми «Сава Чалий», 1638 і трагедії «Переяславська ніч», 1841 та ін.). Написав кілька повістей російською мовою – «Сорок лет» (1840), «Сын» (1865), «Холоп» (1878), «Черниговка» (1881) та ін

Людина різнобічних творчих інтересів і виняткової працездатності, М. І. Костомаров залишив по собі величезну, хоча і суперечливу за своїм ідейним змістом наукову, публіцистичну та літературно-художню спадщину, яка вже понад 200 років привертає увагу дослідників.

Наукові дослідження Костомарова здобули широке визнання, а 150-річчя від дня народження М. І. Костомарова за рішенням ЮНЕСКО широко відзначалось у всьому світі.

Костомаровъ Н.

Историческія монографіи и изслѣдованія. – СПб.: Изданіе Д. Е. Кожанчикова, типографія Императорской Академіи Наукъ, 1863–1872. – Т. I–XII.

Перед читачем прижиттєве видання праць М. І. Костомарова, в якому вдало поєднувалися історик-мислитель і художник, що забезпечило йому не тільки одне з перших місць у ряді російських істориків, а й найбільшу популярність серед читаючої публіки. Глибоко вдумуючись, майже вживаючись в досліджувану їм старовину, він відтворював її в своїх роботах такими яскравими фарбами, в таких опуклих образах, що вона надовго залишалася в пам'яті читача.

У перших 3-х томах і в 12-му томі опубліковані різні статті: «Мысли о федеративном начале древней Руси»; «Черты народной южнорусской истории»; «Две русские народности»; «Мистическая повесть о Нифонте. Памятник русской литературы»; «Легенда о кровосмесителе»; «О значении Великого Новгорода»; «Должно ли считать Бориса Годунова основателем крепостного права?»; «Великорусские религиозные вольнодумцы в XVI веке. – Матвей Башкин и его соучастник Феодосий Косой»; «Иван Сусанин. Историческое исследование».

У 2-му т. – «Иван Свирговский, украинский казацкий гетман XVI века»; «Гетманство Выговского»; «Бунт Стеньки Разина»; «По поводу мыслей светского человека, о книге «Сельское духовенство».

В 3-му томі вміщено – «Куликовская битва»; «Ливонская война»; «Южная Русь в конце XVI века»; «Литовская народная поэзия»; «Об отношении русской истории к географии и этнографии».

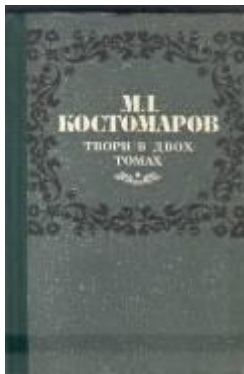
12-й том – «Начало единой державы в Древней Руси»; «Гетманство Юрия Хмельницкого»; «Церковно-историческая критика в XVII веке»; «История раскола у раскольников»;

«Воспоминания о молочанах».

Четвертий, п'ятий и шостий тома присвячені Смутному часу московської держави на початку XVII століття.

С'омий, восьмий – історії Новгороду, Пскова и Вятки.

Дев'ятий, десятий, одинадцятий – Богдану Хмельницькому.

Костомаров, М. І.

Твори [Текст] : в 2 т. / М. І. Костомаров ; [упоряд., авт. передм. та прим. В. Л. Смілянська]. – К. : Дніпро, 1990.

Т. 1. Поезії. Драми. Оповідання. – 538 с. : портр.

Т. 2. Повісті. – 780 с.

Представлений двотомник охоплює всю художню спадщину М. Костомарова-письменника. До 1-го тому ввійшли поезії різних років життя, поетичні переклади, історичні драми «Сава Чалий», «Переяславська ніч», «Елліни Тавриди» та ін., а також соціально-психологічні оповідання. До 2-го тому ввійшли історичні повісті, написані російською мовою, в яких відображено побут, звичаї, трагічні події XVI-XVIII ст.

Костомаров, Микола Іванович.

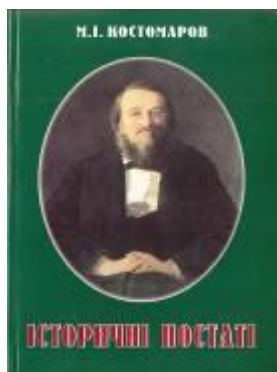
"Закон Божий" (Книга буття українського народу)

[Текст] / М. І. Костомаров; ред. В. Ф. Краснодемський. – К. : Либідь, 1991. – 40 с.

«Закон Божий (Книга буття українського народу)» - унікальний за змістом і долею твір М. Костомарова, викладає програмні положення Українсько-Слов'янського товариства святих Кирила й Мефодія, більш відомого нам під назвою Кирило-Мефодіївське братство. Любов до України, до її історії в «Законі Божому» стала центром усього ідейного навантаження цього твору. Автор подає уроки історії України на тлі загальної історії людства, в біблійно-епічному стилі викладає трагічну минувшину нашого народу. Трактат можна умовно поділити на три логічні частини: 1. Про Бога, всесвітню історію, віру Христову. 2. Про слов'ян, Литву, Польщу, Росію та віру Христову. 3. Про Україну, козацтво та віру Христову. Віруюча людина, за схемою твору, - то серцевина історичного процесу. Віра Христова веде її до свободи. Тільки свобода забезпечує рівність, а отже, й щастя країн, народів, кожної людини зокрема. Визнаючи, що людське життя та існування всякого суспільства підкоряється законам Божим, М. Костомаров тим самим високо піднімав планку розуміння духовності й у житті, й у пізнанні історичного процесу. За схемою вченого, повного осмислення, визнання та розуміння Бога не досягнув жоден народ, але найближче підійшла до цього мила йому Україна.

Минувшина України відкривалась йому, як забута історія його народу. Як і всі інші народи й держави, пише він, «не любила Україна ні царя, ні пана, а зкомпоновала собі

козацтво, єсть то істее братство... і були козака між собою всі рівні...». Костомаров і його однодумці внесли до «Закону Божого» цілу розповідь про козацтво, чим переступили цензорське табу, накладене на цю тему.

Костомаров, Микола Іванович.

Історичні постаті [Текст] / М. І. Костомаров ; пер. з рос. І. С. Голуб. – Дніпропетровськ : Січ, 2008. – 618 с.

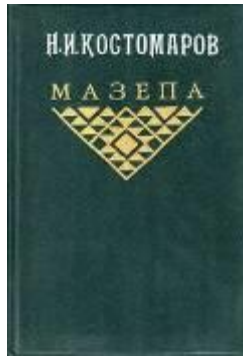
До книги увійшли яскраві портрети видатних діячів історичного минулого України («Князь Владимир Святой», «Киевский князь Ярослав Владимирович», «Князь Владимир Мономах», «Павел Полуботок» та ін.), а також "Автобіографія" ученого із самобутніми замальовками науково-літературного життя його часу. Автобіографія була продиктована М. І. Костомаровим дружині Аліні Леонтіївні влітку 1875 року під час перебування в її маєтку в с. Дідівці (нині Прилуцького р-ну Чернігівської обл.). У наступні роки М. І. Костомаров зробив кілька поправок до автобіографії. Вперше вона була надрукована в скороченому вигляді в 1890 р в «Літературном наследии».

Костомаров, Микола Іванович.

Історія України в життєписах найвидатніших її діячів [Текст] : репринтне відтворення видання (Львів, 1918 р.) / М. І. Костомаров; пер. О. Барвінський. – К. : Україна (Накладом Книгарні Наукового Товариства ім. Шевченка), 1991. – 494 с. : іл.

Ця праця перекладена на українську мову Олександром Барвінським (накладом Книгарні Наукового Товариства ім Шевченка у Львові) і підготована до 100-річчя з дня народження автора – Миколи Костомарова. Висвітлено життя та діяльність: св. Володимира, Ярослава Володимировича, св. Феодосія Печерського, Володимира Мономаха, Андрія Боголюбського, Данила Галицького, Богдана Хмельницького, Івана Мазепи та ін. У ній яскраво відображено не лише державно-культурну діяльність провідних історичних постатей, а й вміщено детальні відомості про організацію усіх рівнів життя суспільства, звичаї й поняття людей тієї вже далекої від нас епохи.

Костомаров, Николай Иванович.

Мазепа [Текст] / Н. И. Костомаров; ред. Т. Б. Рябикова.
– М. : Республика, 1992. – 335 с.

Історичні портрети, створені вченим, вирізняються своєю яскравістю та неповторністю. Недарма В.Ключевський (1841–1911), відомий російський історик, наголошував на тому, що костомаровського Богдана Хмельницького та Івана Мазепу не сплутаєш з жодним образом в рецепції інших дослідників. Взагалі, можна говорити, що саме з Миколи Костомарова розпочалися перші серйозні наукові дослідження постаті опального гетьмана.

В кінці 1880 р. монографія "Мазепа" була в основному завершена. Сергій Юр'єв, редактор часопису "Русская мысль", котрий пильно слідкував за науковою діяльністю історика, в одному з листів відзначав, що монографії у викладі М.Костомарова, наповнені історичними подіями і фактами, породжують інтерес широкого загалу. Тому, дізнавшись про готовність «Мазепи», він одним з перших звернувся до автора 4 січня 1881р.: «Зробіть милість, обдаруйте мій журнал Вашою монографією про Мазепу, яка, як я чув, у Вас готова. Невже "Вестник Европы" буде щасливішим за мене?». С. Юр'єв отримав згоду М.Костомарова на публікацію книги. Монографія «Мазепа» мала просто шалений успіх. Найпопулярніші періодичні видання вишикувалися в чергу для отримання права на її публікацію. В одному з листів до Д.Мордовця, М.Костомаров радо сповіщав, що книга вийшла і добре розповсюджується у продажі.

Костомаров, М. І.

Слов'янська міфологія [Текст] : вибрані праці з фольклористики й літературознавства / М. І. Костомаров ; упоряд., приміт.: І. П. Батька, А. М. Полютай ; вступ. ст. М. Т. Яценка. – К. : Либідь, 1994. – 384 с. – (Літературні пам'ятки України). .

Фольклористичні й літературно-критичні праці та виступи Миколи Костомарова, що нерідко набували гострого публіцистичного характеру, - не тільки важливий внесок його у формування науково-естетичних засад української фольклористики й літературознавства, що не втратив свого значення і сьогодні, а й важливий формат національної самосвідомості українського народу. Збірник вибраних праць М. І. Костомарова, названий за його відомою монографією «Слов'янська міфологія», містить найважливіші дослідження його з фольклористики, літературознавства, а також окремі публіцистичні виступи, що мають безпосереднє відношення до історії української культури.

Костомаров, Николай Иванович

Богдан Хмельницкий. Сочинение Николая Костомарова
[Текст] / Н. И. Костомаров. – изд. 2-е, доп. – СПб., 1859.

Т. I. – 1859. – XVI, 460 с.

Т. II. – 1859. – X, 550, [4] с.

У травні 1843 р. М.І. Костомаров починає працювати над ґрунтовним дослідженням - історією епохи Богдана Хмельницького, що наштовхнуло його на думку залишити Харківський університет і переїхати до Києва. Але робота була припинена через арешт і заслання до Саратова, де Костомарову вдалося завершити історичну монографію «Богдан Хмельницкий». За свідченням сучасника М. Костомарова, російського літературознавця П. Полевого, цю монографію «читали із захопленням навіть і такі люди, які ніколи у своєму житті не розгорнули жодної книги з російської історії». За визнанням М. Грушевського, «такий був чар його таланту, що при всіх своїх слабих сторонах його книга на довгі часи зісталася не тільки артистичним образом, але й головною науковою працею про сю добу».

Свого часу В. Антонович слушно відзначив, що М. Костомаров не обирав звичайні сюжети, а лише ті, які були сповнені високого драматизму й духовної напруги. Означеним вимогам уповні відповідала епоха Хмельниччини. Ця доба була критичною, переломною точкою української минувшини в романтичному історіюписанні, з якого розпочалася зміна самої духовної формації існування, чи то пак, переродження України. За виразом М. Костомарова, Хмельниччина — це «наш героїчний вік, період лицарства, доблесті, поезії». «Богдан Хмельницкий» — найголовніша студія в творчій спадщині М. Костомарова, він переробляв і доповнював її майже до кінця життя. Ця праця витримала чотири прижиттєві перевидання. Саме Б. Хмельницький та інші герої творів М. Костомарова викарбувані на масивній срібній кришці пам'ятного альбому, виконаного за ескізом відомого художника М. Ге. Цей альбом зі світлинами відомих учених та письменників піднесли історичу 1873 р. на 35-річчя творчої діяльності.

Костомаров, Микола Іванович

Чернігівка: бувальщина з другої половини XVII віку /
М. І. Костомаров ; передмова Б. Грінченка. – Київ :
Друкарня Дніпровського Союзу Споживчих Товариств,
1918. – 210 с.

Вперше твір було надруковано в журналі «Исторический вестник» за 1881 рік. Авторська примітка до заголовка вказує на документальну основу повісті: «Росказану тут подію узято з “Дел Малоросійського приказа”, що бережуться в Московському архіві Міністерства юстиції».

Рекомендована література зберігається в фондах бібліотеки НДУ імені Миколи Гоголя.